

Bukott Írók Életrajzi Lexikona

A MAGYAR VÁLTOZATOT KÖZZÉTESZI SZABÓ SZILÁRD

[A Holmi 2014. februári és az Új Forrás 2014. júniusi számában közölt részletek után harmadszor nyílik alkalmam bemutatni a magyar olvasóknak a BÍÉL néhány fejezetét. Mivel a Lexikon angol nyelvű forráskiadványát – pontosabban annak első, elektronikus változatát – Holmi-beli hosszabb tanulmányomban már ismertettem, ezúttal csak az újabb fejlemények vázlatára szorítkoznék. 2014 novemberében, másfél évre rá, hogy eltűnt a világhálóról, a Lexikon ismét megjelent, immár könyv alakban, egy New York-i kiadónál. A folytatásos közlés névtelensége után C. D. Rose végre nyíltan fellépett, mint szerkesztő, magáénak vallva a vállalkozást, melynek tudományos rangját Andrew Gallix professzor előszava biztosítja. Az életrajzok immár a nevek ábécésorrendjében állnak, szövegük kis mértékben módosult, sőt, meglepő módon, a nevek némelyikét is pontosították. Néhány portréfotó már a neten is látható volt, de most új, jó minőségű és sokatmondó képek sorával egészült ki a galéria.

A Lexikon idővel, remélhetőleg, világméretű vállalkozássá bővül. Nemrég hírt vetünk, hogy az angliai főszerkesztőség mellett az olasz és az orosz fiókiroda is alakulóban van. A magyar szerkesztőség a legelső hullámban állt fel, s már a tevékenységét is megkezdte. Míg korábbi két közlésünk lényegében szöveghű fordításnak volt tekinthető, addig az itt olvasható életrajzokba már önálló kutatásaink eredményét is beépítettük. Szeretnék köszönetet mondani két kiváló munkatársamnak, Debreceni Balázs költőnek, az Aranykór szerzőjének, aki Latin-Amerikában végzett eredményes kutatómunkát, valamint Neszmélyi Gábor kritikusnak, A gésa útja című könyvem lektorának, aki Kanadából küldött értékes anyagot.

Szerkesztőségünk a bieleditor@citromail.hu webcímen örömmel fogad új életrajzokat, akár kész szócikkről, akár nyersanyagról vagy információról legyen szó. Nagy várakozással ismételjük meg az Új Forrásban már meghirdetett, nem hivatalos (mert pénzdíjjal egyelőre sajnos nem támogatott) pályázati felhívásunkat, arra biztatva minden író-t és irodalombarátot, hogy járuljon hozzá a lexikon eljövendő honi kiadásának bővítéséhez.

Sz. Sz.]

21. Lys La Rue

Miután a múlt héten szóba került a talányos Lys La Rue, jó néhány olvasónk levélben fordult a BÍÉL-hez, hogy felvilágosítást kérjen erről a titokzatos nőről, aki írt (mert nincs ugyan elvi kifogásunk a nemi hovatartozást elleplező nevekkal szemben, de La Rue írónő volt, annyi bizonyos).

Készséggel teszünk eleget a megtisztelő kéréseknek.

Szfinxszerű Lys La Rue (gyakran mondogatta, hogy szívesen látná ezt a hangzatos előnevet anyakönyvi kivonatában, de minthogy, sajnálatos módon, soha semmiféle okmánnyal nem rendelkezett, amely születését igazolta volna, kívánsága meddő óhaj maradt) az 1890-es években tűnt fel a virágzó (ám azóta romlásnak indult) párizsi orfeumok szubrettjeként, rég elfeledett revük főszerepében, olyasféle címek alatt, mint *L'amour est comment il est perdu, pas comment il a trouvé*. Toulouse-Lautrec arról panaszkodott, hogy képtelen őt lefesteni: „Őt nem anya szülte, ő a Teremtés gyermeke” – állította róla, és a megjegyzés akár igaz is lehet, hiszen születése helyét, nemzetiségét, apja nevét és felmenői kilétét ma is teljes homály fedi. Hol franciának, hol németnek, hol lengyel-, orosz- vagy amerikainak vallotta magát, hol itt, hol ott, ahová éppen a sorsa vetette. Megragadhatatlan lénye, no meg a hatás, amit a férfiakra tett, arra rendelte, hogy kémnő legyen az első világháborúban; ezt a szerepet örömmel vállalta, s nem kevesebb, mint hat különböző nemzetnek kémkedett, többnyire egyidejűleg.

A világégés után jött el az ideje, hogy tetemre hívja múzsáját, és írásba foglalja azt a tömérdek szívességet, amelyért az európai nemzetek hálával tartoznak neki – neki, aki elegáns lakást tartott fenn a Mayfairen, Manhattanben és a Trasteveren, no meg Párizs harmadik kerületében, ahol irodalmi szalont is szervezett. A kor legtöbb nagy írója tiszteletét tette nála, de sajnos alig akad egy-kettő, aki megemlékezett volna az alkalomról. Azt beszélik, hogy Zelda Fitzgerald és Hadley Hemingway egyaránt meg akarta mérgeztetni, Nora Joyce pedig „trampolinak” nevezte (ami persze nem zárja ki, hogy őbenne tiszteljük Molly Bloom megannyi lehetséges modellje egyikét).

Rendszerint kézzel írt, csupaszon nyúlva el a kanapén, prémtakaróba burkolózva, melyet állítása szerint maga nyúzott le egy hópárducról (ez az eset, ha mégoly hihetetlen is, alighanem megesett: nemrég napvilágra került feljegyzések arról tanúskodnak, hogy egy vadászat alkalmával a közép-ázsiai tajgán a fiatal Sztálin mellett segédkezett); közben snapszból és Dubonnet-ből kevert kedvenc koktéliját szopogatta (melyet „Bloody Murder”-nek keresztelt el), s ébredés után megkezdett munkáját délre mindig befejezte.

Regények sorát kezdte el és hagyta félbe, de amellet makacsul kitartott, hogy fő műve egy színdarab: *Őszi vándor a szív*, ez a félig-meddig önéletrajzi, ötórás eposz, melynek előadása legalább kétszáz szereplőt igényelt volna. Azt a körülményt, hogy a darab sohasem került színre, ő a titkos intrikák rovására írta, melyek oly hatékonyan szövik át London, Párizs, New York és Berlin színházi beltenyészetét.

Kicsapongásai köré legendák szövődtek: Eric Levallois zavarba ejtő memoárja, *Az avantgárd arcú lány* arról tudósít, hogy imagista verseit, amikor kifogyott a papírból, 500 frankos bankjegyekre írta.

Később jó barátságot kötött Anaïs Ninnel és Henry Millerrel; neve szívélyes felhanggal fordul elő kettejük naplója és levelezése lapjain (Nin úgy emlegette őt: „a hercegnő”, Miller meg csak úgy: „az a rohadt, bűdös kurva”). Hosszú, csapongó leve-

leket írt, mindegyikről gondos másolatot készített magának és az utókornak, lila füzetlapokra, parfümös tintával.

A második világháború után jó csillaga leáldozott. Követeléseit behajtotta, szolgálatait elfeledték, s a talányos Lys La Rue az utcán fejezte be az életét; a Pont Neuf alatt hált, a hűvös éjjeleken leveleivel takarózott – lila színük rég megfakult, parfümillatuk rég elillant –, míg 1967-ben halálra nem késelte egy csavargótársa, aki a papírlapokat tévedésből bankjegyeknek nézte.

22. Ivan Juvacsev

Mikor Ivan Ivanovics Juvacsev végre megkapta a hón áhított telefonvonalat, az elégedettség ködfátyla hullott le reá és az anyjára. Büszkén bámulta a fekete bakelitkészüléket, amint ott trónol a külön neki szánt asztalkán, az Arbaton meghúzódó kis lakásuk konyhájában, s végre úgy érezte, elismerik. Nem is annyira hazafias kitartása érdemel elismerést, amit azokban a nehéz években tanúsított, mikor apját hiába várták vissza a háborúból, gondolta, hanem *Az özvegyasszony virgácsa*, ez a velős kisregény, melyet a *Mir* folyóiratban tett közzé, s amelyért 1929-ben elnyerte Az Év Ifjú Szocialista Írója címet.

Alapos megfontolás után úgy döntött, hogy belép az Írószövetségbe, és tartózkodik az írók moszkvai klikkjének avantgárd fogásaitól; döntése nyomán mintha valamelyest növekedett volna a feléje áradó megbecsülés, ám a telefon továbbra is vonakodott megszólalni. De nincs miért aggódnia, biztosították tagtársai a Szövetségben, az Elvtárs olvasta az elbeszélést, és nagyon tetszett neki.

Az elkövetkező években Ivan jó néhány további művet írt. A *Mir* és a *Zvezda* szerkesztői ugyan valamennyit visszadobták, de Ivan nem rettent meg, s írásait kőnyomatos zuglapokban helyezte el; így csaknem kétszer annyian olvashatták, mint ha kéziratban terjedtek volna.

Hanem amikor egyre-másra jutottak el hozzá a pletykák, hogy némely írók – részint a Szövetség tagjai, részint kívülállók – nem hogy telefonvonalat kapnak, de hívásokat is, a neheztelés lassan úrrá lett rajta. Napról napra csak ült a lakásában, főzte a fazéknyi adag puliszkát magának és az anyjának, s közben sandán méregette a néma készüléket. 1935-ben egy kisregénybe foglalta érzéseit, *A telefonhívás* címmel; a kéziratot maga sokszorosította (tudniillik sosem volt akkora szerencséje, hogy egy Moszkva márkájú írógéphez jusson, minek folytán talán némi irigység szüremlett a végzetes történetbe), s a példányokat szétosztotta az Írószövetség néhány megbízható tagja között.

A telefonhívás végül 1935. augusztus 29-én hajnali negyed háromkor érkezett. Minthogy évek óta erre a pillanatra várt, Ivan villámgyorsan ugrott ki az ágyából, s reményteljes aggodalommal kapta fel a kagylót.

– Jó estét, Joszif Visszarionovics – szólta bele, aztán maga is ámulva hallotta azt a néhány szót, amely válaszul kicsúszott az ajkán.

Tudomásunk szerint Ivan Ivanovics Juvacsev soha többé egyetlen mondatot sem írt le.

És telefonon sem kereste többé senki. Mindössze annyi történt, hogy a rákövetkező éjjelen, hajnal előtt, egy nagy fekete autó fékezett odakünn a lakása előtt, s két tagbaszakadt, szekrényforma férfi kopogott halkán az ajtaján.

Egyetlen elismert kisregényét, *Az özvegyasszony virgácsát* a baljóslatú lapszám valamennyi fennmaradt példányából kivágták, s Ivannak még a nevét is kivakarták a díjazottak névsorából.

Akárhová került is Ivan az autót, vagy a feltehetően rá következő vonatút végén, ha ugyan került valahová, mi úgy képzeljük, utazás közben Csehovon járt az esze, az ő szahalini útján, meg Dosztojevskijen, amint Omszk felé tart, és egyikük sem sejtí, visszatér-e valaha s megírhatja-e mindazt, amire a tehetsége rendelí.

Mi itt a *BÍÉL*-nél nemigen tudjuk eldönteni, hogy esetét helyénvaló-e kudarcnak nevezni, hiszen műve akár hőstettnek is felfogható. Némi szerkesztői vita után mégis úgy döntöttünk, hogy helye van lapjainkon, ha másért nem, örök emlékéül annak, hogy így vagy úgy mindnyájan a sorstársai vagyunk.

23. Otha von Orkkut

Otha von Orkkut (1890–1943) költő volt, műfordító és történész. Életműve két karcú, lírai verseskötet (javarészt szülőhona természeti szépségeit ünnepli bennük), valamint egy terjedelmes munka, afféle nemzeti eposz, amelyen halála előtt dolgozott. Megírta továbbá hazája történetét, ám ez a könyvecske – látni fogjuk, miért – egészen rövidre sikerült. Ez a szerény teljesítmény és szerzője talán szót sem érdemelne, ha nem mentené őket az a körülmény, hogy Otha volt az utolsó élő ember, aki beszélt a cimber nyelvet, s hogy valamennyi művét ezen a nyelven alkotta meg. Tudni kell még, hogy Otha von Orkkut *oeuvre*-je az egyetlen irodalmi korpusz ezen a mára sajnos kiveszett nyelven.

Egy nyelv kihalása zavarba ejtően hétköznapi esemény. A hétezer-egynéhány ma élő nyelvnek csupán tíz százaléka fogja túlélni a következő századfordulót, ha hihetünk a borúlátóbb megfigyelőknek. A lipan, a totoro és a bikya nyelvet ma már alig egy-két tucat beszélő tartja életben, és senki sem bízik benne, hogy megéri az évtized végét. A folyamatot sokféleképpen magyarázzák: némelyek az angol kultúra egyeduralmát kárhozzatják, mások a spanyol és a kínai nyelv térnyerését, az imperializmust, a globalizációt, megint mások a bennszülött népek szűkülő életterét s gyorsan változó körülményeit szerte a világon. Múzeumra volna szükség, hogy megóvja mindazt, ami, jószerén észrevétlenül, eltűnőben van.

Ha egyszer felépül ez a múzeum, reméljük, Otha von Orkkut, mint a különleges cimber nyelv büszkesége, végre elnyeri méltó helyét. A cimber bothno-ugor nyelv volt Európa északkeleti szögletében, egy apró embercsoport, egy boldogtalan nép nyelve, melynek csak nagyon rövid időre adatott meg, hogy saját államot alapítson:

a Cimber Népköztársaságot Otha apja kiáltotta ki 1918. szeptember ötödikén, déltájban, hogy aztán az országgal hadban álló két szomszéd állam hadserege még ugyanaznap, teaidőben megszállja őket. (A cimber hazafiság szelleme azonban rendületlenül tovább élt abban a néhány cimber lélekben, akik nem voltak hajlandók elismerni a megszállók jogait, s még jó ideig összehívták saját demokratikus parlamentjüket Otha szüleinek lakásában, az alagsoron.)

Otha volt az utolsó gyermek, aki egynyelvű cimberként nevelkedett, s már kamaszkora óta verseket írt. Gyér számú közönsége (családja és alig egy tucat ismerős, jobbára a rokonai) segítette hozzá, hogy műveit kiadhassa. Sajnos a nyomdai szedő még hírből sem ismerte a cimber nyelvet (melyben jó néhány különleges mellékjel és egy olyan betű is előfordult, amely csak cimberül létezett), így az Otha könyveiben gyanított sajtóhibák ma is szüntelen vita és találgatás tárgyát képezik abban a szűk tudományos körben, amely így tartja fenn önmagát. Egész életét Orkkóban, a Bothniai-öbölnél, egy kis házban élte le, és sohasem nősült meg.

A cimber sokak szerint egyedülálló nyelv volt abban a tekintetben, hogy egy olyan igeidőt is használt, amely eltűnt vagy elveszett tárgyak és személyek jelöléséhez kötődött: nem jelen idő volt, nem is múlt, hanem olyan térbe és időbe helyezte az alanyt, melynek mibenlétét a külföldiek csak hozzávetőleg tudják elképzelni.

Jelenleg egy irodalmárokból és műfordítókból álló csapat dolgozik von Orkkut könyvein, joggal hihetjük hát, hogy kéziratai ama különleges cimber igeidő birodalmában lakoznak. Immár van remény, hogy nem vesznek el végképp az utókor számára. De vajon mennyit értünk meg belőlük, mivé lesznek a felhangok, az árnyalatok, most, hogy már nincs ember, akiben élne a hangulat, melyet a *kuttsruch* és a *bejemanesch* szavak fölidéznek? Ki tudja pontosan, mit érzett Otha azon az utolsó reggelen, amikor csomót kötött kis batyujára, sejtve, hogy nem tér haza soha többé? Ki tudja majd lefordítani azt a csalóka igealakot, amely hol az eltűnthöz, hol a létezőhöz tapad, s nincsen sem itt, sem a másvilágon?

24. Manuel Herrero

Ha komolyan vesszük rosszmaájú megjegyzését, amellyel Paul Theroux-t próbálta szórakoztatni, Borgesről elmondhatjuk, hogy mélységesen lenézte Mexikót és a mexikóiakat. Manuel Herrero, az „álmok építész” aligha táplált ellenirányú érzelmeket, mert bár mexikóinak született, alaposan megmártózott az argentin csillag távoli fényében. Ez a „halovány tűz”, polgári hivatása belső lángjától erősödve, az irodalom végvidékei felé vezette. Útja, ha zsákutcának bizonyult is, örök ráncként vésődött a vénülő Föld orcájára.

A fiatal és ambiciózus Manuel eredetileg építésznek tanult Mexikóvárosban, példaképének a mexikói mestert, Luis Barragánt tekintette. Verselni is az egyetemen kezdett, első írásai diáklapokban jelentek meg a hatvanas évek végén. „Érett” költészetének kezdeti szakasza (kb. 1979–1984) a térpoétikai kísérletek lázában telt; a

termés javát az 1984-ben megjelent *Alef* című kötet tartalmazta, ám, sajnálatos módon, az eladásra váró 300 példány az utolsó szálig elpusztult az 1985-ös mexikói földrengéssorozatban. Talán nem meglepő, hogy a katasztrófát az akkor már befutott építésznek számító Manuel „Isten ujjának” tekintette; az a gyanúja támadt, hogy „katasztrófikus” versei okozhatták a tragédiát, mégpedig azért, mert nem tanulmányozta kellő alaposággal a versfelszín alatt lapuló szilárd struktúrákat.

Második költői korszakában (1986–1992) Manuel felhagyott a szabad verssel, s Michelangelót idéző, tömörszerű szonettekkel faragott. Némely rajongója szerint tömeg és térfogat viszonyának feltárása és elemzése során baudelaire-i korrespondenciákra bukkan. A szonettek csiszolgatásával egy időben képzeletbeli városok tereit rajzolgatta, „hasonlat-hidakról” álmodozott, „analógia-alagutakról” fantáziált. *Geo-poétikai rögeszméje csúcspont az építészet és az irodalom tökéletes harmóniáját kívánta létrehozni.* Tervezett új kötetében (*Utópia*) szonett-formájú átkelőkkel és könyvekből emelt piramisokkal találkoztunk volna; a szeszélyesen kanyargó utcákat a legjobb írókról nevezték el, az emberek versformájú épületekben laknak (a tehetősebbek egy-egy elbeszélésben vagy novellában), elszórtan regényméretű templomok és eposz-formájú katedrálisok szigorú vonalaiba ütközünk, ám minden út abba a különös Könyvtárba vezet, melynek pontos helyét és tervét Manuel (állítása szerint) egyetlen éjszaka álmodta meg.

Mihelyt felébredt, az álom alapján a Könyvtár minden részletét gondosan lerajzolta. Polcai komorak, mint egy siratófal; folyosókat alkotnak, T- és L-alakú járatokban ágaznak szét, s ölelik körül az úgynevezett Galériákat; a Galériák maguk is betűformájúak (az épületben a teljes latin ábécé megtalálható), de akadnak másféle írásjegyek is: kínai ideogrammok, azték sztélék és egyiptomi hieroglifek. A fonéma formájú folyosók a betűk sarkánál futnak össze, száraik úgy csimpaszkodnak egymásba, akár a molekulák. Manuel egy kisebbfajta borges-i útvesztőt álmodott meg, ahol a kötetek nem betűrendben követik egymást, hanem valamiféle *objektív erősréndben*, kezdve a legjobb írásoktól egész a leggyengébbekig, így a könyvtárban rejtélyes hierarchia uralkodik. Manuel szerint csupán a legműveltebb és legkitartóbb „Zarándokok” juthatnak haza az általa tervezett épületből, azok, akik megtalálják az *objektíve* legerősebb vagy leggyengébb könyvet, ezzel együtt a ki- vagy bejáratot.

Sajnos az 1985-ös mexikói katasztrófát követően (okulván a drámai következményekből) Manuel örökre elhallgatott, művei soha többé nem jelentek meg nyomtatásban, így a Michelangelót idéző szonettekéről és a Könyvtár tervéről csak a kortársak szórványos beszámolóiból tudunk. Ezek a memoárszerű feljegyzések olykor eléggé homályosak, egymásnak gyakorta ellentmondók. Némelyek azt állítják, a Könyvtár valójában egy végtelen hosszúságú elbeszélés, melynek színopszisztát az „objektív” kötetcímek sora alkotja, címe pedig, melyet Isten az idők kezdetén megálmodott, egy eljövendő kataklizma nyomán, „magától” fog kirajzolódni az épületben. José Francisco Pérez Márquez (a népszerű szappanopera-sztárrá avanzsált egykori jó barát) úgy emlékszik, Manuel tökéletesen tisztában volt művei „nehézsé-

gével”, verseit egy fekete dosszióban hordozta (a vékonyka dosszié oly nehéz volt, mint egy fekete lyuk, alig lehetett megemelni), s a guatemalai dzsungelben rejtette el; egy-egy sorának felbukkanására a földrengések és földcsuszamlások pontos helyéből következtethetünk...

25. Aurelio Quattrochi

Palermóban, a Via Maquedáról nyíló mellékutcák egyikében, egy tizennyolcadik századi *palazzo* negyedik emeletén egy tágas szobában ül és ír Aurelio Quattrochi.

A tavaszi és az őszi szellő jázminillatot sodor a szobába, és meglebbenti a szertesztét heverő papírokat a hatalmas faasztalon, amelyen dolgozik (mert íróasztala nincsen). Egymásra halmozott jegyzetfüzetei zömök oszlopként pihennek a könyökénél, csak a legfelső füzet van nyitva. Nyáron egyetlen fuvallat sem hatol be a nyitott ablakon, hogy a lapokat zizegtesse; a hőség nyomasztó. Télen az ablak csukva áll.

A körülmények talán nem rendkívüliek: Szicília szép irodalmi hírnévnek örvend; jócskán akadnak szobáikban üldögélő szicíliai irodalmárok szerte a világon. Abban sincs semmi rendkívüli, hogy Aurelio kézzel ír, töltőtollat használ, benne lila tintával. Az írók kabalomán lények, makacsul megrögzött szokások rabjai.

A jelenet annyiban mégis különleges, hogy Aurelio igen régóta mást se tesz, csak ül és ír a szobájában: azóta ír, hogy tizenhét éves lett, s immár a hetvenhatodikban jár. Ami még különösebb, hogy Aurelio mind ez idő alatt csupán ötszáz szót vetett papírra.

A gyorsaság túlértékelt erény, kivált az irodalom területén. Az íráshoz idő kell; kevés nagy mű akad, amelyet kutyaftutában csaptak össze. (Az olvasáshoz szintúgy idő kell: mi itt a *BÍÉLnél* nemigen rajongunk a könyveknek azért a fajtájáért, melyet úgy reklámoznak, hogy „nem lehet letenni”. Ha egy olyan író, mint Quattrochi, nem röstell éveket áldozni arra, hogy gondolatait papírra vesse, tartozunk neki annyi tisztelettel, hogy mi is hasonló lassúsággal fogadjuk be a művét, átadva magunkat a jól megmunkált próza élvezetének.) Mégis, Aurelio szenved. Tisztán látja, hogy a karcsú regény, amelyen dolgozik (*Sulla lentezza* – beszámoló egy lassan fejlődő barátságról két öregedő férfi közt, a tizenkilencedik századi agrárreform eseményeivel a háttérben), fölemésztí egész életét.

Amikor belefogott, még mint zöldfülű suhanc, írói dicsőségről álmodott, nem is sejtve, mekkora műgonddal fog dolgozni rövidesen. Csak amikor betöltötte huszonnegyedik évét, s végre sikerült tökéletesre csiszolnia műve legelső mondatát, döbent rá, miféle fordulatot vett az élete.

A hetvenes évtized kiváltképp lassú korszaka volt. Az 1973-as esztendőt elejétől végig arra szánta, hogy megtalálja egy tökéletes szót, majd a '74-es év java arra kellett, hogy meggyőzze magát: ki kell húznia. Ám az 1980-as esztendővel valóságos

rohamtempó köszöntött be. Aurelio alig tíz év alatt egy egész bekezdést hozott tető alá.

Ha egy riporter faggatni kezdené a munkája felől, amire kicsi az esély, azt felelné, hogy számítása szerint pontosan 2042-ig fog tartani – hogyne, semmi kétség, szinte bizonyosan halott lesz, amikor a befejezést papírra kéne vetnie. (Még nem írt végrendeletet, de ha rászánja magát, szigorúan meghagyja majd, hogy műve kéziratát azon az Olivetti Lettera 22-esen tisztázzák le, amit apjától kapott ajándékba, mikor letette a gimnáziumi érettségét.)

Szobájában semmi sem változik; és az ablak túloldalán is alig változik valami. Aurelio végignézte, ahogy szemközt felépül egy kis társasház, ahogy a jácminbokorból fa lesz, és hallgatta, hogyan erősödik a forgalom zaja attól a naptól fogva, hogy írni kezdett, a jelen pillanatig.

A lassúság ritka erény a mi időnkben, ezért azt kívánjuk, hogy Aurelio tovább lassuljon, az emberi kor végső határáig. Türelemmel leszünk, várni fogunk.

26. Simon Sigmar

Példák sorával igazolhatnánk a gondolatot, hogy a huszadik századi irodalom az emlékezés irodalma. Beckettnek a felejtésért folytatott küzdelmétől Borges Funeséig, akit gyötör mindaz, amire emlékezni bír; azoktól, akik az írást tanúságtételnek tekintik, Sebaldig, akit a világmindenség kísért.

Gondoljanak hát szájalommal Simon Sigmarra. Simon Drezdában született 1922-ben; költőnek készült, de verseit sohasem adták ki, ő úgy képzelte, dekadens felhangjai és a második világháború kitörése okán. De tragédiáját egészen más okozta. Simon elkerülte ugyan a besorozást, de mint kommunistagyanús egyént rövid úton internálták; valahogy túlélte a börtönélet borzalmait, csak azért, hogy a Vörös Hadsereg szabadítsa ki, s hogy végül – hatnapi gyaloglás után – lebombázott és porig égett szülővárosa romjaihoz térjen haza; szülei kétségkívül halottak voltak, bár nevük az eltűntek listáján szerepelt, egyetlen túlélő nővére pedig sokkot kapott a borzalomtól, megnémult és teherbe ejtették.

Sigmar ekkor egy volt a sok ezerből, akinek lett volna miről tanúságot tennie, ám, vesztére, a várost, ahol élni kényszerült, olyan elnyomó gépezet kerítette hatalmába, amely művei kiadását, sőt, talán már a megírásukat kemény kézzel hiúsította volna meg. Kisvártatva figyelő szemeket érzett magán: a hatalom tudott veszélyes hajlamairól, és gondosan kémkedett utána.

Végül aztán szökni próbált, egy hatalmas műanyag zsákban húzta meg magát, így rejtőzött el egy nyugatra tartó kocsis csomagtartójában. Sikerült átjutnia, testi mivoltában túlélte az utazást, agyának egy része azonban elpusztult: mikor magához térítették, kiderült, hogy a tizennyolc órás kínlódás során részleges idegbénulást szenvedett el, aminek folytán képtelen volt visszaemlékezni bármire, ami tíz percnél régebben történt vele.

Feljegyzéseit magával hozta ugyan, de most hiába lapozgatta, idegennek érezte valamennyit. Riadtan győzködte magát, hogy a tömérdek szenvedés, amelyről hírt adnak, valaki mással eshetett, s hálát adott az égnek, amiért ez a tengernyi csapás nem őt sújtotta. Ami valóban áldás volt, bizonyos értelemben.

Jóllehet hosszú távú emlékezete kihuny, Sigmar folyvást arról panaszkodott, hogy valami különös veszteségtudat gyötri. Gyakran órákon át föl-alá járkált a szobájában, mindent fölforgatott, de hasztalanul, s ha kérdezték, nem tudta megmondani, mit keres.

Elméje épen maradt részében tudta, hogy írnia kell: el kell mondania egy történetet, ami sehogy sem jut az eszébe. Jegyzetfüzetek tömkelegét halmozta fel, mindegyiket teleírta, de mire három-négy összefüggő mondattal végzett, már nem tudta, miről akart írni és miért, s hogy az utolsó mondat, mely a papíron áll, miként függ össze az előzőkkel. Hajdani életének homályos árnyai időnként átsuhantak az elméjén, de mire papírt és tollat ragadott, Sigmar nem látta már a jelenetet, amelyet annyira szeretett volna fölidézni.

Még Oliver Sacks sem tudott segíteni rajta, aki a 70-es évek végén fölkereste Sigmart.

Ha a huszadik század irodalmát mindenestül az emlékezés irodalmának tekintjük, vajon miféle szerep jut benne Simon Sigmarnak? Tudott mindent, és nem emlékezett semmire.

27. Wellon Freund

Köztudomású, hogy az írók hajlamosak a kábítószer-fogyasztásra. Ami Sheridan Le Fanunak a zöld tea, ugyanaz volt Thomas De Quinceynek az ópium, Balzac pedig ötven csésze kávé nyakalt be naponta (hogy a végén már nyers babkávével mérgezzé magát, olyan veszettül vágyott az adagjára). Elizabeth Barrett Browning a vörösbort és a laudánomot kedvelte, Kerouac pedig benzedrineken élve gépelte rá magát a hírnév majd a feledés útjára. Modern elemzők azt állítják, hogy Byron szexmániás volt, Dosztojevszkij pedig maga is pontosan tudta, hogy a játékasztalhoz köti a szenvedélye (milyen furcsa volna elképzelni őt manapság, amint éjjel-nappal a Betfreden lóg, amíg a Poker 888 horgára nem akad).

Wellon Freund, mint nemzedékéből oly sokan, a marihuána élvezetében lelte meg ugyanezt.

Szerencséjére a második világháború vége felé jött világra, így túlkoros lett, mire Vietnamba vihették volna, ám Wellon még így is kötelességének érezte, hogy tiltakozzék, ahogy csak tud: többnyire úgy, hogy répa nagyságú marihuánás stekszeket sodort a Quicksilver Messenger Service lemezborítóján.

Eddig nagyon is hétköznapi az esete. Valami azonban kiemelte Wellon Freundot füvezésbe záptalt sorstársai közül: egy napon, amikor a 60-as évek egét borító fellegek oszladozni kezdtek, Wellonnak olyan érzése támadt, hogy nincs már kedve

megszállottan nézni a Cheech és Chong filmeket, nem vágyik többé hajnalig tartó bulikban csokicsipszes jégkrémet nyalogatni, hanem írni szeretne.

A kora hetvenes éveket Wellon azzal töltötte, hogy reggel belötte magát, majd leült IBM Selectricje elé, hogy lekopogja nemzedéktársai történetét, akik vették az adást, ráhangolódtak, aztán fűtyültek az egészszre. Művei jelentősen gazdagíthatták volna a korszak irodalmát, de sajnos a legtöbbje befejezetlenül maradt, mivel a Selectric szalagja elég hamar kifutott, s mire Wellon pótszalagot kerített, azon kapta magát, hogy már nem emlékszik arra, amit éppen írt. Ebben a korszakában egyetlen sikerét azzal aratta, hogy dalszöveget írt az Iron Butterfly basszistájának egyik szólóalbumához (amely, sajna, sohasem készült el).

Ugyanehhez a korszakhoz köthető az a nevezetes kijelentése, hogy ő írta meg Perkins Cobb nagy kultuszfilmje, az *Én édes szadistám* eredeti forgatókönyvét, noha maga Cobb tagadta ezt („Wellon Freund?” – kérdezett vissza Cobb, amikor erről faggatták. – „Az meg ki a fasz?”)

A nyolcvanas évek elején abból a pénzből, amit félirodalmi bér munkáiból szerzett, Freund 200 hektárnyi farmot vásárolt Utah állam északi részén, egy isten háta mögötti helyen, ahol reményei szerint egyszerre hódolhat mindkét szenvedélyének. Ám ekkorra megfordult a széljárás, s egy reggelen, amikor Wellon Canon Typestarja mögött üldögélt, s a birtokán hullámszó kendermezőt bámulta az ablakon át, egy szövetségi repülőgépet vett észre, amint alacsonyra ereszkedik, szűk kanyart vesz, majd rakományát, a több ezer liter méregerős vegyszert végighinti gondosan ápolott ültetvényein.

Épp abban a percben történt mindez, amikor Wellon pontot készült tenni újonnan megkezdett könyve első mondatának végére, melyet máris fő művének tekintett; de mivel egy maréknyi füvet sem tudott összekaparni többé, amit letüdözhetett és kipöfékelhetett volna, annyi ereje sem maradt, hogy az első bekezdést végigírja.

Kipróbálta a zöld teát, a kávé, a drogot, a szexet, a szerencsejátékot és az alkoholt, de múzsáját, sajnos, egyik sem hozta vissza.

Ma Wellon Freund rövidre vágatja a haját, a republikánusokra szavaz, és nem hiszi többé, hogy Skip Spence *Evezője* hivatott megváltani a világot, ahogy hajdanán képzelte; s amiként hamvába holt könyve nem áraszt fényt az olvasóra, úgy elméje sem vet szikrát, ha tíz percnél régebbi eseményt próbál fölidézni.

28. Aston Brock

Az írás, miként a *BÍÉL* eddigi bejegyzései lépten-nyomon szomorúan hangsúlyozzák, egyike a legrosszabbul fizetett művészi hivatásoknak. Abban a néhány, nagyon ritka esetben, amikor az írónak végre esélye volna bezsebelni egy tűrhető kis összeget, a kiadói gépezet hűdésszerű lassúsága rendre ráébreszti, hogy az írás közönséges dolog, olyasmi, amit bárki elvégezhet.

Ez a sanyarú helyzet kiváltképp szembeötlő, ha legsikeresebb íróinkat a képzőművészet terén működő, ugyancsak sikeres kollégáikhoz hasonlítjuk. Még egy IMPAC-ra fölterjesztett Booker-díjas szerző sem reménykedhet abban, hogy szert tesz azokra a könnyfakasztó összegekre, melyek Emin, Hirst, Richter és Twombly árverésein szöknek az egekbe.

Az okok számai messzire vezetnek, túl ennek az egyszerű szócikknek a keretein, ám annyi bizonyos, hogy az egyik fontos tényező a műalkotás egyediségében, az „egyszeri példány” kivételes mivoltában keresendő.

Éppen, mert tisztában volt mindezzel, döntött úgy Aston Brock, látván, hogy az irodalmi hírnév megszerzésére tett kísérletei rendre kudarcba fúlnek, hogy műveit egyetlen példányra korlátozott, exkluzív kiadásban bocsátja közre. Csak egy példány, és kész. Soha eggyel sem több. A címlapot a szerző kézjegye szenteli meg.

Ily módon, kalkulált Aston (ez az 54 éves, pénzügyi végzettségű szakember, kinek egyetlen vakmerő vállalkozása a zugbefektetések világában úgy ért gyászos véget, hogy milliárdokat veszített a videodiszk-, minidiszk- és virtuális valóságsettpiacon valamint a görög drachma árfolyamát illető optimista spekulációin, minek folytán a világ bankjai nyomtalanul eltörölték létezése minden nyomát), van némi esélye rá, hogy regénye, az *Eljövendő Államok*, elérje azt a megbecsülést (és árfekvést), amit jelenleg Jasper Johns (40 millió dollárért elkelt) *Szürke számok*, Gerhard Richter (8,9 millió dollárra taksált) *Három gyertya*, Cy Twombly (7,6 millió dolláros) *Cím nélkül 1970*, valamint Jeff Koons (potom 5 millió dollárért elköttyavetyélt) *Lufikutya* című alkotásai bitorolnak.

Brock egy kisebb grafikai stúdióhoz fordult, s megbízást adott, hogy készítsék el a kötéstervet: kellemesen kézbe simuló, negyedréf formátumot rendelt, a finom tapintású, Gray 31 Harmatam márkájú félbőr kötést Atlantic Calm vászon fedőtáblával kombinálva; felülre arany élmetszés, a gerinc alá rózsaszín-lila csíkos szalag, belülre Fedrigoni Merida Indigo előzéklap került; az elkészült könyvhöz habselyem tokot mellékel, majd a párizsi, New York-i, müncheni és milánói művészvilágban szerzett összeköttetéseit felhasználva, elhelyezte a Christie's egyik árverésén.

Nem tudta eladni, még a kikiáltási áron sem. Egy vevő liciten kívül felajánlott ugyan három font ötven shillinget, de csak abban az esetben, ha elektromos könyvként kapja meg.

Aston, talán nem meglepő módon, visszautasította az ajánlatot, és az *Eljövendő Államok* egyetlen példánya ma is ott hever az ágya alatt.

Eszünkbe se jutna kigúnyolni Aston Brockot nagyravágyása miatt; inkább csodáljuk a bátorságát. Nem volna méltányos bírálattal illetnünk olyan művet, amelyet eleddig sajnos nem állt módunkban megismerni; az esettel csupán az írás szerepét illető zavarodottságunk okaira szerettünk volna rákérdezni egy olyan világban, amely az olvasással szemben egyre inkább a látást részesíti előnyben.

29. Pierre Moiron

Azt beszélük, hogy Shakespeare egyszer, még gyerekfejjel, forrólázba esett, s a halál szélén lepergett előtte valamennyi később megírt darabja, színről színre, földöntúli élességgel, az első szótól az utolsóig, ám másnap reggelre jobban lett, s minden részletet elfelejtett, csak az egészről maradt valami derengő emléke. Pierre Moironnak szintén megadatott a művét egybefogó látomás, de megkésve, és ő – vesztére – nem felejtett semmit.

Quebec tartomány egy francia ajkú kisvárosában született 1964-ben, közel az északi végvidékhez, ahol a téli nap hetekig tanácstalanul lebeg a láthatáron. Apja a fakitermelőknél dolgozott, anyja, aki imádta és a széltől is óvta egyetlen fiát, aszisztens volt a helyi meteorológiai állomás rendelőjében. Egyikük családjában sem akadt senki, aki egy fikarcnyit is értett volna az irodalomhoz vagy a festészethez, ám a kis Pierre-ben a gének szeszélye folytán mégis efféle hajlamok támadtak. Úgyesen rajzolt, már igen korán belebolondult a francia képregényekbe, és lassan megérett benne a gondolat, hogy Rahan és Loup-Noir kalandjaihoz hasonló történeteket ő is ki tud agyalni.

Később maga sem emlékezett rá, hogy első, irdatlanul hosszú képregényét 8, 9 vagy 10 évesen kezdte el írni és rajzolni. Annyi biztos, hogy még 13 évesen is ezen dolgozott, ám ekkor úgy érezte, megkomolyodott, s ez a céltalanul kanyargó kalandfűzér, melynek hőseit csak a kincshajsza motiválja, már nem méltó hozzá. A következő két évben mintegy húsz rövid, jól összefogott történetet vetett papírra, mind meglepőbb irányokban kalandozva el a mintául vett cselekménysémától. A happy endtől a „totális képregényen” át (azokat a műveit nevezte így, melyek végén mindenki meghal) a sötétebb figurákat diadalra juttató komor víziók felé haladt. 16 éves kora táján ismét változott valami. A kedv és a könnyedség elillant, nehezen, kínlódva írt. Négy sztorit görgetett párhuzamosan, a befejezés reménye nélkül: az egyikben a figurák minden képzeletet felülmúló kegyetlenségek sorát követték el, a másik hidegháborús világpolitikai allegóriává tágult, a harmadik érzélgős lélektani esszé volt cselekmény nélkül, beszélő fejekkel, a negyedikben a sablonos történet egy ponton elágazott és párhuzamos szálakon haladt tovább. 19 évesen végleg abahagyta.

Mindeközben magának élt, a gimnáziumba csak tanulni járt, munkáit senkinek sem mutogatta. Maga sem tudta hogyan, szinte alvajáróként végezte el a Laval bölcsészkarát. Ekkor már nem írt, nem rajzolt, csak olvasott. Irodalmár akart lenni, de hogy miféle, még nem sejtette. A látomás 23 évesen érte, alighogy megkezdte a doktoriskolát. Egy ködös hajnal józanságában gyerekkori művei épületét úgy látta földerengeni a Szent Lőrinc-folyó túlsópartján, mint hatalmas, gótikus katedrális, méltó párját a legnagyobb életműveknek. Eredeti disszertációját félredobva új esszébe fogott, melyben saját alkotói lényét és munkásságát elemezte. Írás közben immár belülről látta, amint a padozat megdermed, a falak felszökkennek, a boltívek kifeszülnek, s harmonikus szépségük meggyőzte őt arról, hogy jó úton halad.

Az egyetemen senki, még a konzulense sem tudta, min dolgozik, benyújtott diszsertációját – melynek harmadpéldánya később az egyetem mögül, egy szemétkukából került elő és jutott el hozzánk – indoklás nélkül elutasították. Öt évvel később valahogy mégis megszerezte a doktorátust, de a szakma ekkorra már teljesen leírta, föl sem merült, hogy kutatói állást kapjon valahol.

Visszaköltözött északra. Szülei szerencsére tekintélyes nyugdíjat élveznek, így újra elfoglalhatta gyerekkora hol jéghideg, hol túlfűtött kishobáját. Úgy hírlík, még mindig a tanulmányát csiszolgatja. Nemrég egy szűkszavú levélben tudomásunkra hozta, hogy régi képregényeit rövidesen elégeti, mert borostyánba dermedt emlékek tisztább és maradandóbb életet él valós alakjuknál. Mi itt a *BÍÉL*-nél nem tudjuk eldönteni, hogy tervéről lebeszéljük-e.

(Fordította és szerkesztette SZABÓ SZILÁRD)

Jöjj el hozzám, november angyala!
Halottak napja elmúlt, — élni kell!
S ha élni kell, a kő is énekel,
(November angyalához)